

ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА НА СПАДЩИНУ

Нормативне регулювання:

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) (Глава 89). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (Глави 10, 11): Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. (із змінами) №296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

Про затвердження Положення про Спадковий реєстр : Наказ Міністерства юстиції України від 07.07.2011 р. №1810/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>.

Окремі питання спадкування : Роз'яснення Мін'юсту України від 11.10.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0064323-11>.

Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду від 30.05.2008 р. №7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>.

Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду від 16.05.2013 р. №24-753/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>.

Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ про спадкування : Постанова Вищого спеціалізованого суду від 01.03.2013 р. №6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-13>.

Про практику застосування судами при розгляді справ окремих норм законодавства про власність та спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду від 27.09.2012 р. №10-1387/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1387740-12>.

Надання правової допомоги у майнових правовідносинах та спадкуванні відповідно до положень Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року : Роз'яснення Мін'юсту України від 13.10.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0066323-11>.

Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ у спорах, що виникають із спадкових правовідносин. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz>.

Відповідно до положень ст. 1296 ЦК України, спадкоємець, який прийняв спадщину, **може одержати** свідоцтво про право на спадщину. Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається **кожному з них із визначенням імені та часток у спадщині інших спадкоємців**. Відсутність свідоцтва про право на спадщину **не позбавляє спадкоємця права на спадщину**.

Відповідно до положень ст. 1297 ЦК України, спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є майно та/або майнові права, які обтяжені, та/або **нерухоме майно та інше майно, щодо якого здійснюється державна реєстрація**, зобов'язаний звернутися до нотаріуса або в сільських населених пунктах – до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування за **видачею йому свідоцтва про право на спадщину на таке майно**.

Відповідно до положень ст. 1298 ЦК України, **свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення шести місяців з часу відкриття спадщини**. Якщо заповіт складено на користь зачатої, але ще не народженої дитини, видача свідоцтва про право на спадщину і розподіл спадщини між усіма спадкоємцями **може відбутися лише після народження дитини**. Вказані положення застосовується також щодо дитини, зачатої за життя спадкодавця, але народженої після його смерті, у разі спадкування за законом. До закінчення строку на прийняття спадщини нотаріус може видати спадкоємцеві дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), якщо це викликано обставинами, які мають істотне значення.

Відповідно до положень ст. 1300 ЦК України, за згодою всіх спадкоємців, які прийняли спадщину, нотаріус або в сільських населених пунктах – уповноважена на це посадова особа відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини може внести зміни до свідоцтва про право на спадщину. На вимогу одного із спадкоємців за рішенням суду можуть бути внесені зміни до свідоцтва про право на спадщину. У випадках, зазначених вище, нотаріус **видає спадкоємцям нові свідоцтва про право на спадщину**.

Відповідно до положень ст. 1301 ЦК України, свідоцтво про право на спадщину **визнається недійсним за рішенням суду**, якщо буде встановлено, що особа, якій воно видане, не мала права на спадкування, а також в інших випадках, встановлених законом.

Також окремо слід наголосити на тих положеннях, які вміщує **Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України**. Основні з них такі¹.

Відкриття спадщини. Перевірка нотаріусом факту смерті, часу і місця відкриття спадщини. Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. При зверненні спадкоємця у зв'язку з відкриттям спадщини **нотаріус з'ясовує** відомості стосовно факту смерті спадкодавця, часу і місця відкриття спадщини, статусу території, яка є місцем відкриття спадщини, кола спадкоємців, наявності заповіту, наявності спадкового майна, його складу та місцезнаходження, необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. **Факт смерті фізичної особи і час відкриття спадщини нотаріус перевіряє шляхом** витребовування від спадкоємця свідоцтва про смерть, виданого органом державної реєстрації актів цивільного стану або шляхом безпосереднього доступу до Державного реєстру актів цивільного

¹ Далі наводяться положення з вказаного Порядку станом на 25.03.2025 р.

стану громадян. У разі неможливості пред'явлення спадкоємцями свідоцтва про смерть спадкодавця або відсутності інформації в Державному реєстрі актів цивільного стану громадян нотаріус витребує від органу державної реєстрації актів цивільного стану копію актового запису про смерть спадкодавця або повний витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян щодо актового запису про смерть. Якщо смерть фізичної особи була зареєстрована на території іншої держави, нотаріусу подається відповідний документ, виданий компетентними органами іноземної держави, який є дійсним на території України за умови його легалізації, якщо інше не передбачено законом, міжнародними договорами України. У разі якщо в свідоцтві про смерть спадкодавця зазначено лише місяць та рік або тільки рік смерті, часом відкриття спадщини слід вважати відповідно останній день зазначеного місяця або 31 грудня поточного року.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Рішення суду про оголошення фізичної особи померлою або про встановлення факту смерті особи в певний час не може бути прийнято нотаріусом на підтвердження факту смерті. Якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них. Якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб. **Спадкоємець, який помер хоч і через декілька годин після спадкодавця, але на наступну добу, не вважається померлим з ним одночасно і у нього виникає право на спадщину.** Часом відкриття спадщини після смерті реабілітованих у встановленому порядку фізичних осіб є день прийняття рішення відповідною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих про повернення спадкоємцям першої черги майна реабілітованого.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини. **Якщо об'єктів нерухомого майна декілька** місцем відкриття спадщини є місцезнаходження одного із об'єктів цього майна **на вибір спадкоємця(ів).**

За відсутності нерухомого майна місцем відкриття спадщини є місцезнаходження основної частини **рухомого майна, наявність якого може бути підтверджено** свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу, випискою з реєстру власників іменних цінних паперів, ощадною книжкою, договором банківського рахунку тощо.

Після смерті військовослужбовців строкової служби, а також осіб, які навчалися в навчальних закладах, що розташовані поза місцем їх проживання, місцем відкриття спадщини визнається те місце, де вони проживали до призову на строкову військову службу або до вступу до відповідного навчального закладу.

Після смерті **фізичної особи, яка проживала у будинку-інтернаті для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю**, іншому закладі соціального призначення, місцем відкриття спадщини вважається місцезнаходження відповідного закладу.

Після смерті **фізичної особи, що утримувалася в установі виконання покарань**, місцем відкриття спадщини вважається останнє місце проживання до застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відбування покарання.

Після смерті **фізичної особи, яка проживала на території монастиря, храму, іншої культової будівлі**, місцем відкриття спадщини вважається місцезнаходження відповідної будівлі.

Якщо спадкодавець мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право».

Місце відкриття спадщини підтверджується:

- ✓ витягом з реєстру територіальної громади;
- ✓ довідкою про реєстрацію місця проживання спадкодавця;
- ✓ іншим документом, що може підтверджувати відповідний факт (рішення суду, документи, до яких вносились відомості про місце проживання тощо).

Місце відкриття спадщини не може підтверджуватись свідоцтвом про смерть.

У разі відсутності у спадкоємців документа, що підтверджує місце відкриття спадщини, нотаріус роз'яснює спадкоємцям їх право на звернення до суду із заявою про встановлення місця відкриття спадщини. У такому випадку місце відкриття спадщини підтверджується копією рішення суду, що набрало законної сили.

Заведення спадкової справи. Спадкова справа заводиться нотаріусом за **місцем відкриття спадщини**, або будь-яким нотаріусом незалежно від місця відкриття спадщини у випадках, встановлених абз. 1, 3, 4 п. 21 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України (стосуються періоду дії воєнного часу), на підставі поданої (або такої, що надійшла засобами поштового зв'язку або технічними засобами електронних комунікацій) **першою заяви (вимоги кредиторів), що свідчить про волевиявлення щодо спадкового та/або спільного майна:**

- ✓ про прийняття спадщини;
- ✓ про відмову від прийняття спадщини;
- ✓ про видачу свідоцтва про право на спадщину;
- ✓ спадкоємця на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі);
- ✓ про видачу свідоцтва виконавцю заповіту;
- ✓ про згоду бути виконавцем заповіту;
- ✓ про відмову від заповідального відказу;

- ✓ другого з подружжя (колишнього з подружжя) про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) у разі смерті одного з подружжя (колишнього з подружжя);
- ✓ про вжиття заходів до охорони спадкового майна;
- ✓ вимоги кредитора спадкодавця до спадкоємців.

Статус населеного пункту або території, що є місцем відкриття спадщини, перевіряється нотаріусом на час подання першої заяви (вимоги кредиторів), що свідчить про волевиявлення щодо спадкового та/або спільного майна, відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 р. №309.

При заведенні спадкової справи **нотаріус за даними Спадкового реєстру перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту.**

У разі наявності заповіту нотаріусу **подається його оригінал чи дублікат**. Повна інформація про заповіт, який було посвідчено іншим нотаріусом, витребується нотаріусом шляхом направлення запиту. У разі підтвердження факту заведення спадкової справи іншим нотаріусом нотаріус відмовляє заявнику у прийнятті заяви (іншого документа) та роз'яснює право її/його подачі за місцем заведення спадкової справи.

При встановленні факту заведення спадкової справи не за місцем відкриття спадщини нотаріус за місцем її відкриття витребує цю справу для подальшого провадження, крім спадкових справ, заведених у випадках, встановлених абз. 1, 3, 4 п. 21 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України (стосуються періоду дії воєнного часу). У разі заведення спадкових справ різними нотаріусами (за місцем відкриття спадщини та/або не за місцем її відкриття у випадках, встановлених абз. 1, 3, 4 п. 21 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України (стосуються періоду дії воєнного часу), спадкова справа витребується тим нотаріусом, в якого згідно з паперовими носіями спадкову справу заведено раніше. Заведена спадкова справа підлягає обов'язковій державній реєстрації у Спадковому реєстрі та реєстрації у відповідних книгах, передбачених Правилами.

В умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту **протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу**. Якщо за результатами перевірки відомостей Спадкового реєстру встановлено наявність раніше заведеної спадкової справи, заведена без використання Спадкового реєстру спадкова справа передається до нотаріуса, яким раніше заведено спадкову справу, в порядку, передбаченому Правилами. Якщо наявність такої справи не встановлено, здійснюється реєстрація спадкової справи в Спадковому реєстрі.

У разі припинення, зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, тимчасового блокування або анулювання доступу нотаріуса до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно за заявою всіх спадкоємців, які прийняли спадщину, спадкова справа може бути передана до іншого(ї) приватного нотаріуса (державної нотаріальної контори) в межах одного нотаріального округу після закінчення встановленого законодавством строку для прийняття спадщини.

Якщо один із спадкоємців, який подав заяву про прийняття спадщини, помер до одержання свідоцтва про право на спадщину, копія спадкової справи направляється тільки за письмовим запитом нотаріуса, яким заведено спадкову справу після такого померлого.

Якщо спадщина відкрилася на окремих територіях України, де органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, територіях, на яких ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях, щодо яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, дату відновлення здійснення своїх повноважень органами державної влади у повному обсязі (далі – окремі території України), та щодо якої спадкова справа була зареєстрована у Спадковому реєстрі, але неможливо продовжити провадження внаслідок її знищення або відсутності доступу до місця її зберігання у зв'язку з тимчасовою окупацією чи веденням активних бойових дій, будь-який (будь-яка) приватний нотаріус (державна нотаріальна контора), до якого (якої) звернувся спадкоємець, другий з подружжя (колишній з подружжя), продовжує провадження такої спадкової справи на підставі відповідної заяви спадкоємця, другого з подружжя (колишнього з подружжя).

При прийнятті заяви нотаріус за даними Спадкового реєстру перевіряє наявність зареєстрованої спадкової справи, спадкового договору, заповіту.

Прийняття спадщини або відмова від її прийняття. Право на спадкування здійснюється спадкоємцями **шляхом прийняття спадщини або її неприйняття.** Для того, щоб не допустити пропуску строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, нотаріус роз'яснює спадкоємцям право подачі заяви про прийняття спадщини чи про відмову від її прийняття. Заяви про прийняття спадщини або відмову від її прийняття **подаються спадкоємцем особисто нотаріусу у письмовій формі.**

Якщо спадкоємець особисто прибув до нотаріуса, нотаріальне засвідчення справжності його підпису на таких заявах не вимагається. У цьому випадку нотаріус встановлює особу заявника, про що на заяві робиться відповідна службова відмітка, яка скріплюється підписом нотаріуса.

У разі надходження засобами поштового зв'язку заяви, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, або заяви, підписаної кваліфікованим електронним підписом або удосконаленим електронним підписом, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису спадкоємця, яка надійшла технічними засобами електронних комунікацій, нотаріус приймає таку заяву, заводить спадкову справу, а спадкоємцю повідомляє про заведення

спадкової справи та необхідність надіслати заяву, оформлену належним чином (справжність підпису на таких заявах має бути нотаріально засвідченою), або особисто прибути до нотаріуса.

Не допускається приймати заяви про прийняття спадщини, про відмову від неї або заяви про їх відкликання, складені **від імені спадкоємців їх представниками, що діють на підставі довіреностей.**

Неповнолітня особа має право подати заяву про прийняття спадщини **без згоди своїх батьків або піклувальника.**

Заяву від імені малолітньої особи або недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун.

Малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо не було подано заяву про відмову від прийняття спадщини з дотриманням вимог, встановлених законодавством.

Приймаючи від спадкоємців заяву про прийняття спадщини або про відмову від її прийняття, **нотаріус зобов'язаний роз'яснити спадкоємцям їх право на відкликання такої заяви** протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК України (загальний – шість місяців та інші варіації).

Для прийняття спадщини чи відмови від прийняття спадщини або з дня державної реєстрації смерті у випадках, встановлених п. 20 розділу «Прикінцеві та перехідні положення ЦК України» (стосується періоду дії воєнного часу) **встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.**

Прийняття і відмова від прийняття спадщини можуть мати місце **щодо всього спадкового майна.** Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитись. **Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину.**

Якщо спадкоємець протягом шести місяців **не подав до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв спадщину.**

Суд може визначити спадкоємцю, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини. Спадкоємець, якому за рішенням суду **встановлено додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини,** повинен у межах установленого судом строку прийняти спадщину шляхом подання нотаріусу за місцем відкриття спадщини відповідної заяви. Не вимагається звернення до суду для визначення додаткового строку, достатнього для прийняття спадщини, **якщо усі спадкоємці, які прийняли спадщину, подадуть письмову заяву про згоду на прийняття спадщини спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини.** Такі заяви спадкоємців мають бути подані нотаріусу **до видачі свідоцтва про право на спадщину.** За наявності такої згоди спадкоємцеві, який пропустив строк для прийняття спадщини, необхідно подати до нотаріуса за місцем відкриття спадщини заяву про її прийняття.

Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття такою особою спадщини встановлюється три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший трьох місяців, він продовжується до трьох місяців.

Спадкоємець, який постійно проживав із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК України (загальний – шість місяців та інші варіації), він не заявив про відмову від неї.

Факт постійного проживання спадкоємця зі спадкодавцем на момент відкриття спадщини підтверджується:

- ✓ витягом з реєстру територіальної громади;
- ✓ довідкою про реєстрацію місця проживання;
- ✓ іншим документом, що може підтверджувати відповідний факт (паспортом громадянина України, виготовленим у формі книжечки, з відміткою про реєстрацію постійного місця проживання громадянина, якщо спадщина відкрилась до 01 грудня 2021 року, рішенням суду тощо).

Своєчасно надісланою вважається заява, справжність підпису особи на якій засвідчена (або не засвідчена) нотаріально, що направлена поштовим відправленням до закінчення шестимісячного строку для прийняття спадщини і яка надійшла нотаріусу після закінчення цього строку.

У разі якщо заява, підписана кваліфікованим електронним підписом або удосконаленим електронним підписом, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису спадкоємця, надіслана технічними засобами електронних комунікацій до закінчення шестимісячного строку для прийняття спадщини, але не пізніше **23 годин 59 хвилин останнього дня строку, вона вважається своєчасно надісланою.** Нотаріус приймає такі заяви, заводить спадкову справу та у випадку надходження заяви, справжність підпису на якій не засвідчено нотаріально, або заяви в електронній формі, підписаної кваліфікованим електронним підписом або удосконаленим електронним підписом, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису спадкоємця, надсилає лист спадкоємцю, в якому пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або особисто прибути до нотаріуса за місцем відкриття спадщини. У таких випадках у спадкову справу підшивається **конверт або роздруківка електронного листування (скріншот листування).**

У разі якщо спадкоємець відправив нотаріусу за місцем відкриття спадщини поштою належно оформлену заяву про прийняття спадщини, а потім особисто з'явився до нотаріуса і подав заяву про відмову від спадщини, нотаріус бере до уваги ту заяву, яка була зареєстрована першою у Журналі реєстрації вхідних документів.

Якщо спадкоємець за заповітом або за законом помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, право на прийняття належної йому частки спадщини, крім права на прийняття обов'язкової частки у спадщині,

переходить до його спадкоємців (**спадкова трансмісія**). У цьому випадку право на прийняття спадщини здійснюється спадкоємцями на загальних підставах протягом строку, що залишився для прийняття спадщини. Якщо строк, що залишився, становить менше трьох місяців, він продовжується до трьох місяців. **Свідоцтво про право на спадщину в порядку спадкової трансмісії видається за місцем відкриття спадщини після смерті першого спадкодавця.**

Спадкоємець за заповітом має право відмовитись від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом. Якщо заповідач підпризначив спадкоємця, особа, на ім'я якої складено заповіт, може відмовитись від прийняття спадщини лише на користь особи, яка є підпризначеним спадкоємцем. **Спадкоємець за законом** має право відмовитись від прийняття спадщини на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги, у тому числі внуків, правнуків, племінників та інших. Спадкоємець, на чюю користь була здійснена відмова від права на частку у спадщині, має право відмовитися від її прийняття.

Неповнолітня особа може відмовитись від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування. **Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена**, може відмовитися від прийняття спадщини за згодою піклувальника і органу опіки та піклування. Батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної **малолітній, недієздатній особі**, лише з дозволу органу опіки та піклування.

Приймаючи заяву про відмову від прийняття спадщини, нотаріус роз'яснює спадкоємцю правові наслідки такої відмови.

У разі відмови від прийняття спадщини усіма спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування отримують спадкоємці за законом по чергово.

У разі заведення спадкової справи та встановлення складу спадкового майна нотаріус надає спадкоємцю письмову довідку щодо переліку документів, необхідних для оформлення спадщини та видачі свідоцтва про право на спадщину, із зазначенням розміру плати за вчинення відповідних нотаріальних дій, яка визначена державним нотаріусом або щодо якої було досягнуто домовленості між приватним нотаріусом та спадкоємцем до заведення спадкової справи. Така довідка має бути підписана нотаріусом та скріплена його печаткою.

Видача свідоцтва про право на спадщину за законом. Свідоцтво про право на спадщину видається за місцем відкриття спадщини, крім випадків, передбачених абз. 2, 4 п. 21 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України (стосуються періоду дії воєнного часу). Забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі. При видачі свідоцтва про право на спадщину за законом нотаріус перевіряє наявність підстав для закликання до спадкування за законом осіб, які подали заяви про видачу свідоцтва.

Доказом родинних та інших відносин спадкоємців зі спадкодавцем є: свідоцтва органів державної реєстрації актів цивільного стану, повний витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян щодо актового запису, копії актових записів, копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин, а також документи, видані органами іноземних держав, які посвідчують такі факти.

Факт перебування на утриманні підтверджується рішенням суду, що набрало законної сили, про встановлення факту перебування непрацездатної чи неповнолітньої особи на утриманні.

Непрацездатність утриманця за віком може бути підтверджена паспортом, свідоцтвом про народження; **непрацездатність за станом здоров'я** – за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи. **Факт проживання спадкоємців однією сім'єю зі спадкодавцем** підтверджується рішенням суду, яке набрало законної сили.

Якщо один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин зі спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину.

Спадкоємці **закликаються до спадкування за законом у порядку черговості**. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі: відсутності спадкоємців попередньої черги; усунення спадкоємців попередньої черги від права на спадкування; неприйняття спадкоємцями попередньої черги спадщини або відмови від її прийняття. **Черговість** одержання спадкоємцями за законом права на спадкування **може бути змінена нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців, укладеним після відкриття спадщини**. Такий договір не може порушувати прав спадкоємця, який не бере у ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині. **Частки у спадщині** кожного із спадкоємців є **рівними**. Спадкоємці можуть за усною угодою між собою, якщо це стосується рухомого майна, або за нотаріально посвідченим договором, якщо це стосується нерухомого майна або транспортних засобів, змінити розмір частки у спадщині когось із них.

Договір про поділ спадщини укладається спадкоємцями в межах спадкової справи після закінчення строку для прийняття спадщини, але до видачі свідоцтва про право на спадщину.

Свідоцтво про право на спадщину видається на підставі заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, після закінчення шести місяців з часу відкриття спадщини або з дня державної реєстрації смерті особи у випадках, встановлених п. 20 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України (стосується періоду дії воєнного часу), або не раніше строків, встановлених у ч. 2 ст. 1270, ст. 1276 ЦК України.

Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена. Для спадкоємця, який постійно

проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, заява про видачу свідоцтва про право на спадщину є первинним документом, на підставі якого заводиться спадкова справа. При цьому нотаріус має виконати всі дії, які передбачені цим Порядком. Свідоцтво про право на спадщину видається за наявності у спадковій справі всіх необхідних документів.

Видача свідоцтва про право на спадщину може бути відкладена у разі: витребування нотаріусом відомостей або документів від фізичних або юридичних осіб, при цьому строк, на який може бути відкладено видачу свідоцтва про право на спадщину, **не може перевищувати одного місяця;** необхідності отримання нотаріусом від заінтересованих осіб згоди на подачу спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини, заяви про прийняття спадщини. За обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулась до суду, та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, **вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.**

При видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус обов'язково перевіряє: факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства, якщо має місце спадкування за законом, прийняття спадкоємцем спадщини у встановлений законом спосіб, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину. На підтвердження цих обставин **від спадкоємців витребовуються документи, які підтверджують вказані факти.**

У разі звернення спадкоємця з заявою про видачу свідоцтва про право на спадщину для завершення спадкування щодо спадщини, яка була відкрита на окремих територіях України, та щодо якої спадкова справа була зареєстрована у Спадковому реєстрі, але неможливо продовжити провадження внаслідок її знищення або відсутності доступу до місця її зберігання у зв'язку з тимчасовою окупацією чи веденням активних бойових дій, приватний нотаріус (державна нотаріальна контора), до якого (якої) звернувся спадкоємець, має перевірити факти, передбачені законом, та витребувати необхідні документи. **За відсутності у спадкоємця необхідних для видачі свідоцтва про право на спадщину документів нотаріус роз'яснює йому процедуру вирішення зазначеного питання в судовому порядку.**

Видача свідоцтва про право на спадщину на **майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації**, проводиться нотаріусом після подання документів, що посвідчують право власності спадкодавця на таке майно (загальне правило) та **перевірки відсутності заборони, обтяження іпотекою або арешту цього майна. За наявності заборони відчуження або обтяження іпотекою житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину та протягом двох робочих днів письмово повідомляє про це кредитора (відповідний податковий орган).** Якщо на спадкове майно

накладено арешт, видача свідоцтва про право на спадщину зупиняється до зняття арешту.

Якщо до складу спадкового майна входить нерухоме майно, нотаріус отримує інформацію з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно шляхом безпосереднього доступу до нього. За відсутності у спадкоємця необхідних для видачі свідоцтва про право на спадщину документів нотаріус роз'яснює йому процедуру вирішення зазначеного питання в судовому порядку.

Якщо документ, що посвідчує право власності на майно, що підлягає державній реєстрації, повертається спадкоємцеві (свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, технічний паспорт на транспортний засіб, іншу самохідну машину або механізм, судновий білет чи договір комерційної концесії тощо), нотаріус перевіряє документ та долучає до спадкової справи засвідчену(ні) у порядку, передбаченому Правилами, копію (копії) документів, що посвідчує(ють) право власності на майно, який (які) повертають спадкоємцям.

Видача свідоцтва про право на спадщину на земельну ділянку нотаріусом проводиться також за умови отримання витягу з Державного земельного кадастру, у тому числі шляхом безпосереднього доступу до нього.

При оформленні спадщини як за законом, так і за заповітом нотаріус у випадках, коли із документа, що посвідчує право власності, вбачається, що майно може бути спільною сумісною власністю подружжя (колишнього подружжя), повинен з'ясувати, чи є у спадкодавця той з подружжя (колишній з подружжя), який його пережив і який має право на 1/2 частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя). За наявності другого з подружжя (колишнього з подружжя) нотаріус видає йому свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя.

Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, **свідоцтво про право на спадщину видається кожному з них із визначенням імені та часток у спадщині інших спадкоємців.**

Свідоцтво про право на спадщину **оформляється в двох примірниках, один з яких залишається в матеріалах спадкової справи.**

Видача свідоцтва про право на спадщину за заповітом. При оформленні спадщини за заповітом нотаріус має надати правову оцінку заповіту, перевірити його реєстрацію у Спадковому реєстрі та чинність на момент смерті заповідача. Якщо наданий спадкоємцем заповіт не відповідає вимогам законодавства, нотаріус відмовляє в його прийомі.

Якщо для оформлення спадщини надано кілька заповітів спадкодавця, нотаріус повинен надати їм правову оцінку, керуючись положеннями ст. 1254 ЦК України (регулює право заповідача на скасування та зміну заповіту).

Якщо заповіт визнаний судом недійсним, чинність попереднього заповіту не відновлюється, крім випадків, встановлених ст. 225 («Правові наслідки вчинення правочину дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними») та

ст. 231 («Правові наслідки правочину, який вчинено під впливом насильства») ЦК України.

У разі визнання заповіту недійсним спадкування відбувається за законом.

При видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом **нотаріус має обов'язково з'ясувати наявність спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку у спадщині**, перелік яких визначено у ст. 1241 ЦК України (малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки). Коло спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, **визначається на день відкриття спадщини**. Заповідач **не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині**.

ЦК України передбачено випадки, коли особа не має права на спадкування або рішенням суду може бути усунена від права на спадкування за законом. **Позбавлення права на спадкування розповсюджується і на спадкоємців обов'язкової частки у спадщині**.

Право на обов'язкову частку у спадщині виникає у спадкоємця, передбаченого ч. 1 ст. 1241 ЦК України (малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки), у випадках, **якщо у заповіті містяться положення про усунення його від спадкування або цьому спадкоємцеві заповідана частка спадщини, яка є меншою від належної йому обов'язкової частки**.

Право на обов'язкову частку у спадщині **не залежить від згоди інших спадкоємців, волі спадкодавця та не пов'язане зі спільним проживанням спадкодавця й осіб, які мають право на обов'язкову частку**. Право на обов'язкову частку у спадщині має **особистий характер та не може переходити в порядку спадкової трансмісії**. Нотаріус має пояснити спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку у спадщині, його право на одержання належної частки спадщини. **Спадкоємець може відмовитися від права на обов'язкову частку у спадщині шляхом подачі нотаріусу заяви про те, що зі змістом заповіту він ознайомлений, зміст ст. 1241 ЦК України йому роз'яснено і він не претендує на одержання обов'язкової частки у спадщині**.

При визначенні розміру обов'язкової частки нотаріусу слід враховувати, що ч. 1 ст. 1241 ЦК України встановлено, що обов'язкова частка у спадщині визначається незалежно від змісту заповіту у розмірі половини частки, яка належала б кожному із спадкоємців у разі спадкування за законом. **При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині нотаріус враховує всіх спадкоємців за законом, які могли б бути закликані до спадкування, якби порядок спадкування не було змінено заповідачем**. Нотаріус пропонує як спадкоємцю за заповітом, так і спадкоємцю, що має право на обов'язкову частку у спадщині, вказати у своїх заявах про прийняття спадщини всіх спадкоємців за законом.

При визначенні розміру обов'язкової частки **враховується все спадкове майно, як заповідане, так і те, що не охоплене заповітом, а також речі**

звичайної домашньої обстановки та вжитку. До складу спадкового майна входить і право на вклад у банку (фінансовій установі) незалежно від того, зроблено розпорядження у заповіті чи безпосередньо у банку (фінансовій установі).

Якщо заповідана лише частина спадкового майна, обов'язкова частка визначається, виходячи із вартості всього спадкового майна, але виділяється обов'язковому спадкоємцю з тієї частки спадкового майна, що залишилась поза заповітом. Якщо частка майна, що залишилась не заповіданою, менша порівняно із розміром обов'язкової частки у спадщині, обов'язковий спадкоємець отримує частку, якої не вистачає, із заповіданої частини спадкового майна.

Якщо спадкоємець за заповітом є одночасно і спадкоємцем за законом, **частина спадкового майна, яка залишилася поза заповітом, ділиться порівну між усіма спадкоємцями за законом, у тому числі й спадкоємцем, зазначеним у заповіті.**

Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення.

Визначивши розмір обов'язкової частки, нотаріус видає спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку у спадщині, **свідоцтво про право на спадщину за законом**, а спадкоємцеві за заповітом – **свідоцтво про право на спадщину за заповітом**.

Якщо в заповіті зазначені родинні відносини спадкоємця зі спадкодавцем, нотаріус перевіряє документи, що підтверджують факт родинних відносин, та за бажанням спадкоємців зазначає про родинні відносини у свідоцтві про право на спадщину за заповітом.

Після видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом поданий спадкоємцями оригінал або дублікат заповіту (протокол про оголошення секретного заповіту) залишається у спадковій справі.

При оформленні спадщини за секретним заповітом заведенню спадкової справи передують процедура оголошення секретного заповіту.

Видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя (колишнього з подружжя)

У разі смерті одного з подружжя (колишнього з подружжя) свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя (колишнього з подружжя) з подальшим повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видано на половину спільного майна.

У повідомленні, що надсилається спадкоємцям померлого, які прийняли спадщину, зазначається склад спільного майна подружжя (колишнього подружжя), на частку якого другий із подружжя (колишній з подружжя), що є живим, просить видати свідоцтво про право власності, а також роз'яснюється право звернення до суду у випадку оспорювання спадкоємцями майнових вимог того з подружжя (колишнього з подружжя), що залишився живим.

Повідомлення надсилається засобами поштового зв'язку, а спадкоємці, які прибули до приватного нотаріуса, державної нотаріальної контори, повідомляються нотаріусом усно, про що робиться відмітка на заяві того з подружжя (колишнього з подружжя), що залишився живим. Така відмітка підписується спадкоємцями.

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя (колишнього з подружжя), що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини, крім випадків, встановлених абз. 2, 4 п. 21 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України (стосуються воєнного стану).

Підстави видачі свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) у разі смерті одного з подружжя (колишнього з подружжя). При видачі свідоцтва нотаріус витребовує документ, який посвідчує шлюбні відносини та/або розірвання шлюбу, в порядку, встановленому чинним законодавством, або отримує ці відомості шляхом безпосереднього доступу до Державного реєстру актів цивільного стану громадян.

Якщо до складу майна, на частку якого видається свідоцтво, входить майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності подружжя (колишнього подружжя) на таке майно (є винятки, які встановлені у п. 3 глави 7 розділу I Порядку).

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно нотаріус отримує інформацію з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно шляхом безпосереднього доступу до нього.

Видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) на земельну ділянку нотаріусом проводиться також за умови отримання витягу з Державного земельного кадастру, у тому числі шляхом безпосереднього доступу до нього.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) в разі смерті одного з них нотаріус, крім документів, визначених у цьому пункті, вимагає свідоцтво про смерть одного з подружжя (колишнього з подружжя).

У разі звернення другого з подружжя (колишнього з подружжя) із заявою про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) щодо спадщини, яка була відкрита на окремих територіях України, та щодо якої спадкова справа була зареєстрована у Спадковому реєстрі, але неможливо продовжити провадження внаслідок її знищення або відсутності доступу до місця її зберігання у зв'язку з тимчасовою окупацією чи веденням активних бойових дій, приватний нотаріус (державна

нотаріальна контора), до якого (якої) звернувся другий з подружжя (колишній з подружжя), має перевірити факти, передбачені законом, та витребувати необхідні документи.

За відсутності у другого з подружжя (колишнього з подружжя) необхідних для видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) документів нотаріус роз'яснює йому процедуру вирішення зазначеного питання в судовому порядку.

Видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) у разі смерті одного з подружжя (колишнього з подружжя) у випадку наявності заборони відчуження, обтяження іпотекою або арешту на майно. За наявності заборони відчуження або обтяження іпотекою житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості нотаріус видає свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) та протягом двох робочих днів письмово повідомляє про це кредитора (відповідний податковий орган). Якщо на вищевказане майно накладено арешт, видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) зупиняється до зняття арешту.

Отже, ви ознайомились з усіма різновидами документів, якими оформлюється право на спадщину, з'ясували порядок їх видання нотаріусом, які дії мають бути здійснені нотаріусом щодо оформлення спадщини та з іншими, пов'язаними із оформленням спадщини питаннями.

Питання для перевірки засвоєння матеріалу

1. Яким документом оформлюється право на спадщину за законом?
2. Яким документом оформлюється право на спадщину за заповітом?
3. Чи позбавляє відсутність свідоцтва про право на спадщину у спадкоємця його права на спадщину?
4. Який обов'язок покладається на спадкоємця, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно?
5. Який порядок видання свідоцтва про право на спадщину у випадках, коли спадщину прийняло кілька спадкоємців?
6. Коли спадкоємці можуть отримати свідоцтво про право на спадщину?
7. Чи можуть бути видані свідоцтва про право на спадщину і розподіл спадщини між усіма спадкоємцями, якщо є заповіт, складений на користь зачатої, але ще не народженої дитини?
8. Чи може нотаріус до закінчення строку на прийняття спадщини видати спадкоємцеві дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі)?
9. В яких випадках можуть бути внесені зміни до свідоцтва про право на спадщину?
10. В яких випадках свідоцтво про право на спадщину може бути визнане недійсним?